Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

DOI:10.17951/we.2023.9.2.123-136 | Wschód Europy • Восток Европы • East of Europe vol 9, 2 / 2023

Oleksandra Iwaniuk
Uniwersytet Warszawski
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-3341-7755
e-mail: iwaniuk@al.uw.edu.pl

Dynamika praktyk społecznych elit politycznych w Ukrainie przed i po 24 lutego 2022 r. – analiza w kontekście teorii Pierre'a Bourdieu

1. Wprowadzenie. Teoria praktyk Pierre'a Bourdieu

W celu przeprowadzenia niniejszej analizy odwołamy się do teorii francuskiego socjologa Pierre'a Bourdieu, który rozwijał koncepcję praktyk społecznych, wpisując ją w obszar habitusu, teorii pola, kapitałów oraz przemocy symbolicznej. Zdaniem tego autora społeczna rzeczywistość jest tworzona w procesie ciągłym i dynamicznym. Teorię ta opiera się na przekonaniu, że jednostki kształtują społeczną rzeczywistość poprzez swoje działania, bazując na własnych interpretacjach rzeczywistości. Te interpretacje przyczyniają się do ustanawiania logik, będących podstawą dla funkcjonowania struktur i instytucji społecznych.

Analiza zachowań i strategii elit politycznych wymaga skupienia uwagi na ich motywacjach, które są kształtowane przez ich pozycję w polu politycznym oraz różnorodne rodzaje kapitałów, jakimi dysponują. Każdy aktor polityczny umiejscawia się w hierarchii pola władzy na podstawie rodzajów kapitałów, którymi operuje, przy czym kapitał dominujący w danym polu pełni kluczową rolę[1].

Istnieje wiele rodzajów kapitałów, np. kapitał ekonomiczny, kulturowy, społeczny czy symboliczny, które wpływają na pozycję danego aktora w polu politycznym. Kapitał jest źródłem i warunkiem zdobycia władzy, dlatego agenci z zasady skupiają swoje praktyczne strategie na maksymalizacji wszystkich dostępnych jego rodzajów[2]. Kapitał dominujący, czyli ten, który posiada szczególną wagę w danym kontekście politycznym, ma istotne znaczenie dla określenia pozycji elit. Analiza tych aspektów może dostarczyć głębszego zrozumienia działań i decyzji elit politycznych, pozwalając

[1] M. Grenfell, *Pierre Bourdieu Key Concepts*, Acumen 2010.
[2] P. Bourdieu, *Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field*, "Sociological Theory" 1994, vol. 12, nr 1.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

lepiej zrozumieć dynamikę polityki i mechanizmy władzy. Istotnym elementem analizy są tzw. praktyki codzienne, styl życia tych elitarnych grup, ich wartości, postrzeganie świata oraz predyspozycje, które wpływają na logikę funkcjonowania danego pola politycznego[3]. Te aspekty pomagają zrozumieć, jak elity podejmują decyzje, kształtują politykę i reprezentują interesy społeczeństwa.

Według P. Bourdieu wybory i decyzje podejmowane przez przedstawicieli elit politycznych są złożonym rezultatem wielu czynników, w tym poprzednich doświadczeń oraz wzorców kulturowych. To, co zrobili wcześniej, wpływa na to, jakie opcje wybiorą w przyszłości. Można to analizować jako proces, w którym dzisiejsze wybory kształtują przyszłe. Pojęcie praktyk społecznych, wynikających z zakorzenionych w kulturze wzorców, jest kluczowe w teorii P. Bourdieu. Kształtują one nasze nawyki, motywacje i zachowania. W przypadku elit politycznych właśnie praktyki mogą wpłynąć na to, jakie cele stawiają sobie politycy, jakie wartości reprezentują i jakie strategie przyjmują[4].

Oznacza to, że decyzje i wybory elit politycznych nie są wyłącznie wynikiem racjonalnych rozważań, ale również efektem tych półautomatycznych, zakorzenionych w kulturze motywacji i zachowań. W analizie politycznej uwzględnienie tych aspektów może pomóc w lepszym zrozumieniu, dlaczego przedstawiciele tej grupy podejmują konkretne decyzje, trwają przy określonych postawach i reprezentują wskazane interesy. To bardziej kompleksowe podejście pozwala na głębszą analizę politycznych procesów i zachowań.

Kapitał społeczny, który związany jest z posiadaniem rzeczywistej lub potencjalnej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych kontaktów, bazujących na znajomości lub uznaniu, odgrywa szczególną rolę w odnalezieniu się jednostki w sieci kontaktów społecznych. To może wiązać się z pochodzeniem, być dziedziczone lub zależeć od pozostałych kapitałów, w tym bogactwa czy szczególnych umiejętności. Posiadanie kapitału społecznego pozwala na zwiększenie innych jego form. Ponadto na kapitał społeczny nakłada się potencjał polityczny[5].

2. Rada Najwyższa w polu politycznym

Od samego początku ukraiński system polityczny zakładał duży potencjał konfliktów wewnętrznych. Jeden z respondentów zauważył: „cała historia ukraińskiej polityki – to historia walki o władzę między parlamentem a prezydentem”[6], wskutek czego praktyki nieformalne w ukraińskim polu politycznym przez wiele lat przeważały nad tymi formalnymi, zdominowawszy arenę polityczną. Mimo starań o wzmocnienie roli parlamentu w trójpodziale władzy po przeprowadzonej reformie konstytucyjnej w wyniku rewolucji pomarańczowej w kolejnym cyklu wyborczym ponownie pojawił się model prezydencko-parlamentarny, co oznaczało powrót do okresu, w którym silny prezy-

[3] D. Swartz, *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, London 2012.
[4] Zob. P. Bourdieu, *Dystynkcja: Społeczna krytyka władzy sądzenia*, Warszawa 2022.
[5] K. Sierocińska, *Kapitał społeczny. Definiowanie, pomiar i typy*, „Studia Ekonomiczne” 2011, nr 1.
[6] O. Iwaniuk, *Praktyki społeczne elit politycznych na Ukrainie w latach 2002–2016 w świetle teorii praktyk Pierre'a Bourdieu*, Lublin 2020, s. 90.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

dent, głównie za pośrednictwem nieformalnych praktyk, dążył do dominacji nad parlamentem i rządem.

Kolejna próba wzmocnienia parlamentu nastąpiła po tym, jak Wiktor Janukowycz uciekł z kraju w wyniku Rewolucji Godności. Rada Najwyższa 21 lutego 2014 r. większością konstytucyjną przywróciła konstytucję z 2004 r., co nie przeszkodziło nowemu prezydentowi Piotrowi Poroszence *de facto* rządzić samą Radą Najwyższą za pomocą nieformalnych praktyk.

Z poprzednich badań autorki pola politycznego Ukrainy wynika, że mimo ustalonych norm konstytucyjnych liczy się przede wszystkim to, czy w danym momencie któryś z polityków jest w stanie sięgnąć po więcej władzy. Teoretycy transformacji ukraińskiego systemu politycznego określili to zjawisko jako „personalizację polityki"[7].

W tym kontekście warto też wspomnieć o wpływie oligarchów na funkcjonowanie politycznego systemu Ukrainy[8], co powoduje tzw. sklerozę instytucjonalną[9] i nie pozwala na wytworzenie się powtarzalnych cyklów działalności parlamentu jako najwyższej instytucji państwowej.

3. Nieformalne praktyki Piotra Poroszenki

Petro Poroszenko przywracał nieformalne metody zarządzania krajem, które wcześniej wykorzystywali Leonid Kuczma i Wiktor Janukowycz w dążeniu do centralizacji władzy. Mimo wprowadzenia reformy konstytucyjnej, gdy objął urząd prezydenta, szybko zdołał zbudować silną strukturę władzy. Prezydent uzyskał pełną kontrolę nad parlamentem dzięki kierowaniu koalicją parlamentarną oraz zawieraniu umów z oligarchicznymi frakcjami i ugrupowaniami, takimi jak „Odrodzenie" i „Wola Narodu", które popierały inicjatywy legislacyjne głowy państwa. Nawet część członków prorosyjskiej partii „Blok Opozycyjny" wspierała projekty ustaw, pochodzących od prezydenta. Władzę wykonawczą Petro Poroszenko kontrolował poprzez bezpośrednią kwotę składaną w gabinecie ministrów oraz dzięki lojalnemu prokuratorowi generalnemu Jurijowi Łucence. Pod kontrolą prezydenta znajdowały się także prezes Narodowego Banku, organy bezpieczeństwa narodowego, obrony i egzekwowania prawa. W odróżnieniu od Wiktora Janukowycza, który próbował skoncentrować władzę poprzez powrót do konstytucji z 1996 r., Petro Poroszenko przekraczał swoje uprawnienia w inny sposób.

W zarządzaniu państwem Petro Poroszenko stosował podobny styl i metody, jakie wykorzystywał w prowadzeniu swojego biznesowego imperium, angażując wiernych partnerów z tej dziedziny w sferę polityki: Ihora Kononenka, Oleha Hladkowskiego, Borysa Ložkina oraz innych. Mieli oni pewną swobodę działania, jednakże prezydent zachowywał sobie prawo do wetowania każdej podjętej przez otoczenie decyzji poli-

[7] H. Van Zon, *Political Culture and Neo-patrimonialism Under Leonid Kuchma*, "Problems of Post-Communism" 2005, vol. 52, nr 5, s. 12–22.

[8] T. Kuzio, *Oligarchs Wield Power in Ukrainian Politics*, "Eurasia Daily Monitor" 2008, vol. 5(125).

[9] O. Lisnychuk, *Populism in Ukraine: Theoretical Principles and Problems of Studying the Phenomenon,* "Scientific Notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after I.F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine" 2015, vol. 4(78), s. 71.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

tycznej. Każdy obszar działalności, np. rekrutacja, zbieranie głosów w parlamencie czy reforma armii, był nadzorowany przez kilka osób z zespołu Petra Poroszenki. W otoczeniu głowy państwa określano to mianem „przywództwa poprzez rywalizację"[10]. Chociaż niektórzy politycy w kręgach prezydenckich czasem narzekali na to, że trudno było określić, kto jest odpowiedzialny za konkretną dziedzinę, jedno było pewne – ostateczne decyzje zawsze należały do Petra Poroszenki.

Był on znany z powszechnego mikrozarządzania. Angażował się w różnorodne kwestie, począwszy od zakupów nowych systemów uzbrojenia, a skończywszy na projekcie ustawy dotyczącej reformy emerytalnej. Osoby, które dołączyły do jego zespołu w 2014 r., odnosiły wrażenie, że w pełni nie ufał nikomu, co praktycznie oznaczało, że nikt nie mógł samodzielnie podejmować decyzji, a każdy działał zgodnie z jego wizją[11]. Najbliżsi współpracownicy Petra Poroszenki, którzy są z nim od lat dziewięćdziesiątych XX w., utrzymują, że jako prezydent był przekonany o swojej dogłębnej wiedzy w wielu kwestiach, ponieważ zdobywał doświadczenie na licznych stanowiskach rządowych[12].

W czasie swojej prezydentury organizował późnymi wieczorami spotkania Rady Strategicznej. Ten nieformalny organ został utworzony w 2015 r. i składał się z samego prezydenta, ówczesnego przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy Oleksandra Turczynowa, marszałka Rady Najwyższej Wołodymyra Hrojsmana, premiera Arsenija Jaceniuka, szefa Administracji Prezydenta Borysa Łożkina, ministra spraw wewnętrznych Arsena Awakowa oraz prokuratora generalnego Jurija Łucenki. Członkowie Rady nazywali Radę Strategiczną „G7", nawiązując do G7.

Z biegiem czasu większość z nich zmieniała swoje stanowiska w hierarchii władzy. Po 2016 r. do Rady Strategicznej dołączyli nowy przewodniczący parlamentu Andrij Parubij oraz nowy szef Administracji Prezydenta Ihor Rajnin. Członkowie odnowionej grupy G-9 skoncentrowali się głównie na głosowaniach w parlamencie oraz na niektórych pilnych kwestiach, takich jak terytoria okupowane. W przeciwieństwie do 2016 r., kiedy posiedzenia organu odbywały się niemal codziennie, w latach późniejszych Petro Poroszenko zwoływał je w pełnym składzie członków tylko kilka razy w miesiącu.

Osoby z najbliższego otoczenia prezydenta twierdziły, że jest on dobrym taktykiem, ale nie strategiem, ponieważ cały czas koncentrował się na bieżących sprawach. Jednocześnie Petro Poroszenko miał zbyt ambitne plany na przyszłość, takie jak starania się o członkostwo w Unii Europejskiej do końca swojej pierwszej kadencji, czyli do 2019 r. Otoczenie prezydenta rzekomo nazywało go „Ajzek", nawiązując do słynnego pisarza fantastyki Izaaka Azimowa[13].

Otóż, pomimo reform konstytucyjnych i prób wzmocnienia roli parlamentu, ukraiński system polityczny pozostał pod wpływem nieformalnych praktyk. Pokazał to przykład Petra Poroszenki, który za ich pomocą utrzymał silną kontrolę nad parlamentem.

[10] Wywiad z deputowanym, frakcja „Blok Petra Poroszenki", Kijów 2018.
[11] Wywiad z doradcą deputowanych, Kijów 2016.
[12] Wywiady z politologami oraz doradcami deputowanych, Kijów 2016.
[13] Wywiady z politologami oraz doradcami deputowanych, Kijów 2018.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

4. Nieformalne praktyki Wołodymyra Zełeńskiego przed pełnoskalową agresją rosyjską

Motywem przewodnim kampanii wyborczej Wołodymyra Zełeńskiego było dążenie do zupełnej wymiany elit politycznych w celu zresetowania całego systemu. Jako nowicjusz w polityce opierał swoją strategię na przekonaniu, że „nowe twarze", które miałyby zastąpić doświadczonych deputowanych, często kojarzonych z praktykami korupcyjnymi, byłyby w stanie skutecznie zwalczyć to zjawisko i przeprowadzić reformy w kraju.

Ten pogląd cieszył się dużym poparciem zarówno wśród wyborców, jak i w środowisku aktorów politycznych, co wydawało się logiczne i oczywiste. Jednakże pominięto fakt, że wskaźnik wymiany elit w ukraińskiej polityce, zwłaszcza w Radzie Najwyższej, był wysoki[14], co nie uchroniło parlamentu od stosowania starych praktyk. Pierre Bourdieu tłumaczy to zjawisko zdominowaniem pola kulturowego, które zapewnia odtwarzanie wzorców zachowania oraz przyjętych reguł formalnych i nieformalnych.

Wbrew obiecanemu przełomowi w ukraińskiej polityce oraz walce z oligarchami po objęciu stanowiska prezydenckiego Wołodymyr Zełeński kontynuował tradycję silnego prezydenta, który umacniał swoją władzę poprzez stosowanie nieformalnych praktyk. Podobnie jak jego poprzednicy otoczył się lojalnymi i zaufanymi osobami, które wcześniej były jego partnerami biznesowymi. Dzięki doświadczonym doradcom politycznym, mającym szerokie kontakty (w tym powiązania z oligarchami, np. pierwszy szef Biura Prezydenta Andrij Bohdan), Wołodymyr Zełeński szybko zorientował się w metodach zarządzania parlamentem oraz innymi instytucjami, przy czym Administracja Prezydenta formalnie zmieniła nazwę na Biuro Prezydenta, pozostając w rzeczywistości nieformalnym centrum kontroli nad ukraińskim polem politycznym.

Sposób, w jaki A. Bohdan prowadził sprawy w Biurze Prezydenta, wykazywał tendencję do powielania starych praktyk w próbach wpływania na posłów. Wiele razy jego zachowanie sugerowało także manipulacje samym prezydentem, który nie zawsze rozumiał zakulisowe rozgrywki. Istnieje wiele zdjęć, na których widać, że A. Bohdan stał lub siedział w bezpośredniej bliskości Wołodymyra Zełenskiego podczas wydarzeń publicznych, prawdopodobnie mu podpowiadając.

Powszechną praktyką w ukraińskim systemie politycznym jest nadzorowanie przez szefa Biura Prezydenta tego, jak przebiegają głosowania w parlamencie. Do tego celu wykorzystywane są nieformalne metody. Respondenci wcześniejszych badań wielokrotnie podkreślali, że ówczesny szef Biura Prezydenta A. Bohdan często ignorował subordynację podczas rozmów z posłami, akcentując, że „posłowie są nikim i nie mają nic do powiedzenia"[15].

Na wskazaną specyfikę komunikacji A. Bohdana wobec świeżo wybranych posłów „Sług Narodu" wpłynęło jego wcześniejsze doświadczenie polityczne. Przez lata pełnił rolę doradcy oligarchy Ihora Kołomojskiego, któremu rzekomo przypisuje się zasługi

[14] Już po Rewolucji Godności do parlamentu trafiło 64% nowych posłów.

[15] *Бунт на кораблі. Як «Слуга народу» пішла проти волі Зеленського і Богдана*, „Українська Правда" 20 IX 2019.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

za wygraną samego Wołodymyra Zełeńskiego. Dlatego nieprzypadkowo stanowisko tak istotne jak szef Biura przypadło akurat A. Bohdanowi. W tamtym okresie prezydent zapewnił mu ochroniarzy z Departamentu Bezpieczeństwa Państwa, chociaż według prawa szefowi Biura Prezydenta nie przysługuje taka ochrona[16]. Świadczyło to o szerokim zakresie władzy, jaką posiadał A. Bohdan. Niejednokrotnie także przyłapano go na tajnych spotkaniach z oligarchami.

Drugim istotnym elementem było to, że tuż po swoim zwycięstwie Wołodymyr Zełeński rozwiązał Radę Najwyższą, a jednym z kluczowych kryteriów wyboru nowych posłów był brak wcześniejszego doświadczenia politycznego, co miało potwierdzać ich niezaangażowanie w korupcję. Jednocześnie profile nowych deputowanych wykazywały braki pod względem profesjonalizmu i predyspozycji do efektywnej pracy parlamentarnej. Ponieważ kampania wyborcza odbyła się bardzo szybko, nie było czasu na dokładne selekcjonowanie kandydatów.

Jak sam A. Bohdan wspomniał w jednym z wywiadów, przedstawiciele partii wielokrotnie dzwonili do przyszłych posłów z pytaniem: „Czy idziesz z nami na wybory?". W przypadku pozytywnej odpowiedzi nakazywano dostarczenie dokumentów już następnego dnia, co nie dawało tym osobom możliwości dokładnego przemyślenia swojej decyzji.

Przygotowania do kampanii wyborczej odbyły się w bardzo krótkim czasie, a główny nacisk kładziono na popularność kandydatów. W rezultacie do Rady Najwyższej trafiły liczne znane z mediów osoby, takie jak prezenterzy telewizyjni. Na liście znaleźli się również restauratorzy, a nawet wodzireje i fotografowie ślubni. Szefostwo partii oczekiwało, że nowi posłowie, z racji braku doświadczenia w polityce, będą bez zastrzeżeń podążać za wytycznymi z góry, co ułatwi nad nimi kontrolę.

Tuż po tym, jak partia Wołodymyra Zełeńskiego „Sługa Narodu" zdobyła wystarczającą ilość głosów, aby samodzielnie utworzyć koalicję, otoczenie prezydenta zorganizowało kilkudniowe warsztaty dla nowo wybranych posłów. Wówczas 260 członków partii udało się do „szkoły posła" w kurorcie Truskawiec. Przez siedem dni wykładowcy Kijowskiej Szkoły Biznesowej i ukraińscy ekonomiści uczyli ich podstaw parlamentaryzmu. Głównym przekazem było kierowanie się wskazówkami przywództwa partii, ze szczególnym naciskiem na zachowanie partyjnej dyscypliny, czyli posłuszeństwa, i niekwestionowanie decyzji podejmowanych „na górze".

W celu koordynacji i nadzoru nad głosowaniami posłów utworzono grupy w komunikatorach, takich jak WhatsApp i Viber. Wiceprzewodniczący frakcji przesyłał posłom porządek obrad, uzgadniał stanowiska w sprawie projektów ustaw oraz informował o planach frakcji, przekazywał stanowisko Biura Prezydenta i gabinetu ministrów. Jeszcze przed pierwszym posiedzeniem nowej Rady Najwyższej frakcja „Sługa Narodu" została podzielona na 15 grup, z których każda liczyła od 15 do 20 deputowanych[17]. Rozwiązanie

[16] *Зеленський незаконно виділив Богдану держохорону*, „Українська Правда" 18 X 2019.

[17] W wyborach parlamentarnych w 2019 r. partia „Sługa Narodu" zdobyła 254 mandaty na 450. Obecnie, w Radzie Najwyższej zasiada 234 posłów tej frakcji.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

to miało na celu efektywne zarządzanie głosowaniami oraz zapobieganie powstawaniu grup interesów w nowo utworzonej frakcji.

Aby wzmocnić partyjną dyscyplinę i skuteczniej zarządzać posłami, pojawił się pomysł wprowadzenia tzw. mandatu imperatywnego. Próby wprowadzenia tego rozwiązania wielokrotnie spotykały się z krytyką ze strony międzynarodowych instytucji, takich jak Komisja Wenecka. Pomimo zastrzeżeń w pkt 6 art. 81 Konstytucji Ukrainy z 2004 r. wprowadzono normę umożliwiającą pozbawienie mandatu posła w przypadku, gdy „deputowany Ukrainy wybrany z listy partii politycznej nie dołączy do klubu parlamentarnego tej partii politycznej lub ją opuści" [tłumaczenie własne – O.I.][18]. Jednak ta zasada ma zastosowanie jedynie do posłów wybranych z listy partii i nie dotyczy tych wybranych przez Jednomandatowe Okręgi Wyborcze.

Zaproponowaną przez kierownictwo partii „Sługa Narodu" ustawę wprowadzającą mandat imperatywny prezydent określił jako pilną, a Dawid Arachamia, szef frakcji w Radzie Najwyższej, publicznie argumentował tę konieczność w sposób następujący: „Kiedy pracowałem w biznesie i zarządzałem dwoma tysiącami pracowników, przeprowadzałem rozmowy kwalifikacyjne i podejmowałem decyzje dotyczące zatrudnienia oraz zwolnienia. Szybko zrozumiałem, że dwie na dziesięć zatrudnionych osób okazywało się błędem, co jest zgodne z błędem statystycznym. Najważniejsze jest szybkie wykrycie, zidentyfikowanie i naprawienie takich błędów. Nie jest dobre, że pracę posła ocenia się tylko raz na pięć lat."[19].

Jak w przypadku wielu innych członków ekipy Wołodymyra Zełeńskiego, łącznie z nim samym, szef frakcji nie jest politykiem, ale biznesmenem, który stara się w polityce zastosować podobny styl i mechanizmy zarządzania, jakie zna z biznesu. Warto zaznaczyć, że kultura korporacyjna w ukraińskim biznesie ogólnie nie wyróżnia się wysokim poziomem etyki, empatii ani zrozumienia wobec potrzeb i sytuacji pracowników. Ze względu na warunki panujące na współczesnym rynku pracy dominuje tam pracodawca, który często tworzy atmosferę konkurencji, lęku przed utratą zatrudnienia, zleca nadgodziny i wprowadza rygorystyczną subordynację. To jest zauważalne w wypowiedziach D. Arakhamii, a także w zachowaniach deputowanych pierwszego szefa Biura Prezydenta, A. Bohdana, który niekiedy podnosił głos i często przeklinał podczas spotkań z posłami.

Andrij Bohdan był pomysłodawcą tzw. turbo-reżimu, czyli procedury bardzo szybkich głosowań w Radzie Najwyższej. Deputowani nie mieli więc czasu i możliwości zapoznania się z projektami ustaw, nad którymi mieli głosować. Na początku swojej kadencji posłowie rzeczywiście posłusznie wykonywali polecenia „z góry", ale niektó-

[18] Konstytucja Ukrainy, https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-iv., inf. 26 I 2023.

[19] *Давид Арахамія підтримує імперативний мандат до народних депутатів*, „Слуга народу" 26 I 2022.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

rzy z nich zaczęli się sprzeciwiać. Wtedy A. Bohdan publicznie nazwał nieposłusznych deputowanych „ludźmi chorymi psychicznie”[20].

Przywódcy wszystkich grup regularnie spotykali się na niewielkich posiedzeniach frakcji, w których oprócz nich uczestniczyli szefowie wszystkich komitetów „Sługi Narodu”, przewodniczący partii, jej całe kierownictwo, marszałek i wicemarszałek parlamentu. Podczas tych spotkań omawiano plan obrad w Radzie Najwyższej, rozwiązywano kwestie wewnętrzne frakcji i ustalano liczbę głosów popierających.

Andrij Bohdan naciskał na tego typu spotkaniach, które odbywały się w Biurze Prezydenta. Chodziło o to, aby parlament jak najszybciej przegłosował wszystkie projekty ustaw prezydenta i gabinetu ministrów. Niejednokrotnie posłowie nawet nie mieli możliwości zapoznania się z treścią projektów, nad którymi mieli głosować.

Z czasem deputowani z frakcji „Sługa Narodu” zaczęli zdawać sobie sprawę z tego, że są kontrolowani, co doprowadziło ich do buntu. Przełomem stało się odmówienie głosowania nad projektem ustawy wprowadzającej wspomniany już mandat imperatywny, który umożliwiłby partii „karanie” deputowanych za nieposłuszeństwo poprzez wykluczenie z partii lub nawet utratę mandatu. Kilka tygodni później posłowie „Sługi Narodu” ponownie odmówili poparcia projektu ustawy prezydenta, znacząco ograniczającej immunitet poselski.

Jak zaznaczyli uczestnicy spotkania w Biurze Prezydenta, które odbyło się tuż po nieudanym głosowaniu, A. Bohdan wpadł w histerię, wykrzykując, że należy ponownie rozwiązać Radę Najwyższą, podczas gdy prezydent Wołodymyr Zełeński próbował go uspokoić[21]. Ówczesny marszałek parlamentu Dmytro Razumkow na posiedzeniu Rady Najwyższej poprosił deputowanych, aby nie angażowali go więcej w takie sytuacje i wcześniej go informowali o swoich wątpliwościach dotyczących któregoś projektu ustawy.

Sami członkowie „Sługi Narodu” wyrażali swoje obawy co do „dyktatury partii” i odmawiali posłuszeństwa wobec odgórnych rozkazów, argumentując, że „ich odpowiedzialność spoczywa przed wyborcami, a nie przed Biurem Prezydenta”[22]. Niemniej jednak kilka tygodni później zagłosowali za wspomnianą ustawą, co wskazuje, że szefostwo partii znalazło kolejny sposób, aby zmusić jej członków do opowiedzenia się za ograniczeniem własnych uprawnień.

Andrij Bohdan nie utrzymał się zbyt długo na swojej pozycji, a jego następcą na stanowisku szefa Biura Prezydenta został biznesmen, prawnik i producent filmowy Andrij Jermak, który wcześniej pełnił funkcję asystenta Wołodymyra Zełeńskiego. Warto dodać, że tych dwóch łączy wieloletnia przyjaźń. Po zaledwie dziewięciu miesiącach pracy jako asystent głowy państwa A. Jermak awansował na drugą najbardziej wpływo-

[20] *Богдан про «Слугу народу»: «Там є божевільні люди, психічно хворі»,* „Українська Правда” 16 IX 2019.

[21] *Через промашку «слуг народу» Богдан кричав, а Зеленський розбирався*, „Українська Правда” 20 IX 2019.

[22] *Бунт на кораблі. Як «Слуга народу» пішла проти волі Зеленського і Богдана*, „Українська Правда” 20 IX 2019.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

wą osobę w kraju, przyjmując coraz więcej obowiązków i wywierając znaczny wpływ na Wołodymyra Zełeńskiego.

Po objęciu przez A. Jermaka stanowiska szefa Biura Prezydenta presja na posłów ze „Sługi Narodu" nie zmniejszyła się. Kierownictwo partii we współpracy z Biurem Prezydenta nadal poszukiwało nowych sposobów na zmotywowanie deputowanych do szybkiego i skutecznego głosowania nad projektami ustaw, które były planowane „z góry".

Oprócz zajmowania stanowiska szefa Biura A. Jermak również przejął rolę negocjatora w relacjach z Rosją i Stanami Zjednoczonymi, mimo że nie miał wcześniej doświadczenia w dziedzinie dyplomacji ani polityki międzynarodowej. Od tego czasu stał się głównym negocjatorem w kontekście relacji z Federacją Rosyjską. Dodatkowo kilkakrotnie towarzyszył ministrowi spraw zagranicznych podczas negocjacji w Mińsku i uczestniczył w przygotowaniach do spotkań „czwórki normandzkiej".

Jednocześnie A. Jermak przejął nieformalną komunikację ze Stanami Zjednoczonymi, która nie była koordynowana ani z ministerstwem spraw zagranicznych, ani z Ambasadą Ukrainy w Stanach Zjednoczonych. Pogarda dla tradycyjnej dyplomacji i dyplomatów stała się charakterystyczną cechą nowego szefa Biura. Zamiast długich oficjalnych rozmów często prowadził szybkie spotkania w restauracjach. Ta cecha nowego szefa Biura wpłynęła na sposób, w jaki ukraiński prezydent zachowywał się po 24 lutego 2022 r. Zmienił on całkowicie swój styl zarówno w kwestii ubioru, jak i sposobu komunikacji, kładąc nacisk na dyplomację „bez krawatów" i „owijania w bawełnę"[23].

5. Nieformalne praktyki po pełnoskalowej inwazji rosyjskiej

Po wybuchu wojny na pełną skalę 24 lutego 2022 r. doszło do kilku istotnych zmian dotyczących prezydenta Wołodymyra Zełeńskiego. Stał się on symbolem ukraińskiego oporu, odwagi i walki o wolność. Duża grupa pracowników Biura Prezydenta pod kierownictwem A. Jermaka dbała o to, aby wszelkie sukcesy na froncie były przypisywane wyłącznie głowie państwa, podczas gdy inni, którzy przyczynili się do zwycięstwa, nie otrzymywali publicznego uznania. Przykładem tego jest napięcie między dowódcami wojskowymi, w tym naczelnym dowódcą Sił Zbrojnych Ukrainy Walerym Załużnym, a kierownictwem Biura Prezydenta. Podobna sytuacja miała miejsce w relacjach między Biurem Prezydenta a wieloma prezydentami miast, łącznie z prezydentem Kijowa Witalijem Kliczką oraz prezydentem Mikołajowa Witalijem Kimem.

Wojna na pełną skalę znacząco wpłynęła na funkcjonowanie Rady Najwyższej. Do 24 lutego 2022 r. posiedzenia tego organu były transmitowane na żywo, ich harmonogramy publikowano na oficjalnej stronie internetowej, a akredytowani dziennikarze mogli w nich uczestniczyć i rozmawiać z posłami poza salą obrad. Jednak od 24 lutego, ze względu na wzrastające zagrożenie bezpieczeństwa, deputowani spotykają się w trybie tajnym, bez wcześniejszych zapowiedzi, a informacje o uchwalonych ustawach docierają do Ukraińców dopiero po fakcie.

[23] Wywiad z politologiem i doradcą deputowanych, 2023.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

W pierwszych miesiącach pełnej inwazji rosyjskiej Rada Najwyższa i Biuro Prezydenta pracowali wspólnie, jednakże, jeśli chodzi o kwestie strategiczne, to parlament pełnił jedynie formalną rolę w zatwierdzaniu decyzji Wołodymyra Zełeńskiego i Biura Prezydenta. Sugeruje się nawet, że prezydent żartował, że jeśli pewnego ranka wszyscy obudzą się bez parlamentu, to nikt tego nie zauważy[24].

Sposób współpracy między Biurem Prezydenta a Radą Najwyższą uległ znaczącym zmianom. Wcześniej Wołodymyr Zełeński przynajmniej starał się demonstrować współpracę z własną frakcją. Przed ważnymi głosowaniami uczestniczył w jej posiedzeniach, namawiał posłów do poparcia określonych projektów ustaw, udzielał się w dyskusjach i odpowiadał na pytania. Jednak po wybuchu pełnoskalowej wojny przestał poświęcać uwagę Radzie Najwyższej. Zamiast tego kontaktuje się jedynie z marszałkiem Rusłanem Stefanczukiem, pierwszym wicemarszałkiem Ołeksandrem Kornienką i szefem frakcji „Sługa Narodu" Dawidem Arachamią.

Ze względu na wewnętrzne konflikty oraz częste nieobecności niektórych posłów w prezydenckiej frakcji formalna większość 226 głosów niezbędna do przyjęcia jakiegokolwiek projektu ustawy jest systematycznie niedostępna. Z tego powodu ekipa Wołodymyra Zełenskiego współpracuje z frakcjami „Za Przyszłość" i „Dowira". Sytuacja „Sługi Narodu" jeszcze bardziej się pogorszyła w czasie pełnoskalowej wojny: obecnie frakcja dysponuje około 180 głosami, podczas gdy zapotrzebowanie na sojuszników w czasie wojny znacząco wzrosło. Według członków partii kluczowymi emocjonalnymi stanami posłów „Sługi Narodu" są frustracja i demotywacja[25].

Mimo jednoczącego wpływu konfliktu zbrojnego frakcja „Sługa Narodu" nadal wykazuje oznaki rozdrobnienia. Chociaż w lutym 2023 r. partia nadal liczyła 239 członków, co stanowiło bezwzględną większość w parlamencie, dyscyplina głosowania jest niska. Dominująca niegdyś frakcja prezydencka nie może polegać na automatycznym zatwierdzaniu swoich ustaw. Ustawy i inne istotne decyzje parlamentu najczęściej są uchwalane na wniosek Biura dzięki wsparciu innych partii.

Chodzi o niewielkie oligarchiczne grupy w Radzie Najwyższej, które głównie składają się z deputowanych wybranych nie z list partyjnych, ale z okręgów jednomandatowych. Ta praktyka trwa latami i tak faktycznie każdy poprzedni rząd współpracował z takimi grupami, aby zdobyć ich głosy. Mimo że Wołodymyr Zełeński obiecywał, że nie będzie pozostawać w zależności od środowisk oligarchicznych, w rzeczywistości konieczność zdobycia brakujących koalicyjnych głosów zmusiła szefostwo Biura do negocjacji z dwoma takimi grupami. Pierwszą z nich jest „Dowira" [Zaufanie], którego nieformalnym opiekunem jest oligarcha sektora rolniczego Andrij Werewski. Druga to „Za Przyszłość", którą tradycyjnie określa się jako „grupę Kołomojskiego", choć wpływ oligarchy na deputowanych zmalał wskutek wytoczonemu przeciwko niemu procesowi sądowemu oraz utracie obywatelstwa ukraińskiego. W tej ostatniej gru-

[24] *Ні влади, ні опозиції. Чим живе український парламент під час війни*, „Українська Правда" 27 IV 2023.

[25] Wywiad z posłem, „Sługa Narodu", czerwiec 2023.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

pie jest teraz dwóch realnych beneficjentów – biznesmen Ihor Palytsa i były minister spraw wewnętrznych Arsen Awakow.

Paradoksalnie, największym poparciem dla „Sługi Narodu" w parlamencie są byli członkowie zdelegalizowanej prorosyjskiej partii „Opozyjny Blok za Życie", która rozpadła się na dwie grupy – „Platformę za Życie i Pokój", podporządkowaną prorosyjskiemu politykowi Juriemu Bojkowi i byłemu szefowi Biura czasów Wiktora Janukowycza, Serhiowi Lowoczkinu, oraz „Odnowienie Ukrainy", prowadzone przez byłych członków „Opozyjnego Bloku za Życie" Vadyma Stolara i Igora Abramowicza, mieszkającego obecnie w Monako.

Rzekomo na jesieni 2020 r. oligarcha Ihor Kołomojski szantażował Wołodymyra Zełeńskiego poprzez grupę „Za Przyszłość", grożąc, że przeprowadzi do niej wszystkich swoich ludzi z frakcji „Sługa Narodu". Mogłoby to doprowadzić do rozpadu większości parlamentarnej i paraliżu procesu ustawodawczego. Obecnie I. Kołomojski ma o wiele mniejszy wpływ na deputowanych, przebywając w areszcie w związku z zarzutami o malwersacje finansowe i nadużycia funduszy państwowych.

Po 24 lutego 2022 r. zależność parlamentu od Biura Prezydenta wzrosła na niebywałą dotąd skalę. Rada Najwyższa jeszcze bardziej dostosowuje harmonogram swoich obrad do wskazówek z Biura Prezydenta. Podobna sytuacja ma miejsce w gabinecie ministrów. Wszystkie ministerstwa posłusznie wykonują rozporządzenia Biura.

Najważniejszą zmianą w ukraińskiej polityce podczas pełnoskalowej wojny jest wpływ szefa Biura Prezydenta, który nie da się porównać z żadnym z jego poprzedników[26]. Andrij Jermak angażuje się we wszystkie możliwe kwestie polityki wewnętrznej i zagranicznej, nadzoruje wszelkie procesy, łącznie z negocjacjami międzynarodowymi, sankcjami, wymianą więźniów, polityką wewnętrzną, powoływaniem kadr na najwyższe stanowiska, kwestią nadania Ukrainie gwarancji bezpieczeństwa itd. Są podstawy twierdzić, że Biuro Prezydenta staje się coraz bardziej dominujące w systemie politycznym Ukrainy.

6. Podsumowanie

Mimo deklaracji o dążeniu do wymiany elit politycznych i zwalczaniu korupcji już od początku swojej kadencji prezydent Wołodymyr Zełeński kontynuował nieformalne praktyki w polityce, zapoczątkowane przez jego poprzedników. Wpisuje się to w teorię praktyk P. Bourdieugo, zakładającą, że każda instytucja lub „pole" wytwarza swoisty zestaw praktyk, które są powielane i przekazywane w spadek kolejnym „agentom", czyli aktorom politycznym. Pomimo obietnic o radykalnej zmianie reguł gry w ukraińskiej polityce każda kolejna ekipa rządząca, łącznie z Wołodymyrem Zełeńskim i jego partią „Sługa Narodu", opierała się na sprawdzonych schematach politycznych i powielaniu starych nieformalnych praktyk zarządzania. Brak wyraźnej wizji zmian instytucjonalnych i skupienie na czynnikach skuteczności oraz szybkich działaniach połączone

[26] *Підсумки воєнного року: український спротив, перероджeння Зеленського, знищення олігархів,* „Українська Правда" 27 XII 2022.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

z pełnoskalową wojną sprawiają, że procesy demokratyzacji w Ukrainie są ciągle hamowane i zagrożone[27].

Oligarchowie stracili część swojego wpływu w wyniku procesów sądowych, kryzysu gospodarczego oraz inwazji rosyjskiej[28], choć nadal oddziałują na ukraińską politykę. To wyraźnie pokazuje, że walka z korupcją i wprowadzenie prawdziwej wymiany elit politycznych były bardziej skomplikowane, niż sugerowały deklaracje Wołodymyra Zełeńskiego.

Staranie wprowadzenia mandatu imperatywnego w parlamencie Ukrainy stanowiło próbę zwiększenia kontroli nad posłami, ale spotkało się z krytyką i brakiem wystarczającej akceptacji. Biuro Prezydenta znalazło jednak inny sposób na ograniczenie niezależności deputowanych poprzez uczynienie ich bardziej wrażliwymi i zależnymi od kierownictwa partii, co podważyło autentyczność ich reprezentacji.

W wyniku wojny i narastającego zagrożenia bezpieczeństwa Rada Najwyższa podjęła działania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa, ale prowadzenie posiedzeń w trybie zamkniętym ograniczyło przejrzystość i dostęp do informacji publicznej. Konflikty i rozdrobnienie w klubie poselskim „Sługa Narodu", a także zależność parlamentu od szefa Biura Prezydenta mają wpływ na funkcjonowanie ukraińskiego systemu politycznego i procesu ustawodawczego.

Ukraińska polityka podczas pełnoskalowej wojny stała się bardziej scentralizowana, z większym udziałem Biura Prezydenta i mniejszą rolą parlamentu oraz innych instytucji. Wprowadzenie szybkich procedur głosowania i ograniczenie kontroli nad ustawami przez posłów podczas wojny wywołują kontrowersje i obawy o demokrację ze strony społeczeństwa obywatelskiego oraz zachodnich partnerów Ukrainy. Przemiany w ukraińskiej polityce podczas wojny pokazują, że kontekst międzynarodowy i zagrożenie bezpieczeństwa mogą wpłynąć na sposób działania władzy wykonawczej i ustrój polityczny kraju.

Streszczenie: Niniejszy artykuł stanowi próbę analizy praktyk społecznych elit politycznych w Ukrainie przed i po 24 lutego 2022 r. W ramach wykorzystanej teorii francuskiego socjologa i filozofa Pierre'a Bourdieu autorka dokonuje analizy zmian zachodzących w funkcjonowaniu elit politycznych Ukrainy oraz całego systemu politycznego kraju przed konfliktem zbrojnym i w trakcie jego eskalacji. Prezentowana analiza stanowi kontynuację wcześniejszych badań autorki, które dotyczyły praktyk społecznych wśród elit parlamentarnych w Ukrainie w latach 2002–2016. Badania te prowadzono w Radzie Najwyższej Ukrainy. Opierały się one na obserwacjach etnograficznych oraz na pogłębionych wywia-

[27] https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023, inf. 23 I 2023.

[28] S. Matuszak, *Ukraińscy oligarchowie i ich biznesy – erozja znaczenia*, „Ośrodek Studiów Wschodnich" 13.06.2023, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-06-13/ukrainscy-oligarchowie-i-ich-biznesy-erozja-znaczenia, inf. 19 VII 2023.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

dach z 55 respondentami, w większości asystentami deputowanych, ale także posłami, dziennikarzami, doradcami politycznymi i politologami.
W niniejszym opracowaniu autorka wykorzystała również późniejsze wywiady przeprowadzone w latach 2019–2021. Dodatkowo na potrzeby artykułu odbyło się kilka rozmów, w szczególności z posłem klubu parlamentarnego „Sługa Narodu", posłanką klubu parlamentarnego „Hołos", politolożką oraz dziennikarzem specjalizującym się w relacjonowaniu obrad parlamentu.
Słowa kluczowe: elity polityczne w Ukrainie, agresja rosyjska, teoria praktyk Pierre'a Bourdieu, Wołodymyr Zełeński, rosyjska agresja pełnoskalowa.

Dynamics of the social practices of political elites in Ukraine before and after 24 February 2022: an analysis in the context of Pierre Bourdieu's theory

Abstract: This article attempts to analyse the social practices of political elites in Ukraine before and after 24 February 2022. Using the theory of French sociologist and philosopher Pierre Bourdieu, the author analyses the changes taking place in the functioning of Ukraine's political elites and the country's political system as a whole before and during the escalation of the full-scale conflict. The analysis presented here is a continuation of the author's previous research, which looked at the social practices of parliamentary elites in Ukraine between 2002 and 2016. This research was conducted in the Verkhovna Rada of Ukraine and was based on ethnographic observations and in-depth interviews with 55 respondents, mostly MPs' assistants, but also MPs, journalists, political advisors and political scientists.
In this study, the author also used later interviews conducted in 2019–2021. In addition, several interviews were conducted for the purpose of the article, in particular with one MP of the parliamentary club 'Servant of the Nation', one MP of the parliamentary club 'Holos', one political scientist and one journalist specialising in reporting on parliamentary proceedings.
Keywords: political elites in Ukraine; Russian aggression; Pierre Bourdieu's theory of practice; Volodymyr Zelensky; full-scale Russian aggression.

Bibliografia

Opracowania

Bourdieu P., *Dystynkcja: Społeczna krytyka władzy sądzenia,* Warszawa 2022.

Bourdieu P., *Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field*, "Sociological Theory" 1994, vol. 12, nr 1.

Grenfell M., *Pierre Bourdieu Key Concepts*, Acumen 2010.

Iwaniuk O., *Praktyki społeczne elit politycznych na Ukrainie w latach 2002–2016 w świetle teorii praktyk Pierre'a Bourdieu*, Lublin 2020.

Kuzio T., *Oligarchs Wield Power in Ukrainian Politics*, "Eurasia Daily Monitor" 2008, vol. 5(125).

Lisnychuk O., *Populism in Ukraine: Theoretical Principles and Problems of Studying the Phenomenon,* "Scientific Notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies Named after I.F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine" 2015, vol. 4(78).

Sierocińska K., *Kapitał społeczny. Definiowanie, pomiar i typy*, „Studia Ekonomiczne" 2011, nr 1.

Swartz D., *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*, London 2012.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 01/11/2026 01:02:58

Van Zon H., *Political Culture and Neo-patrimonialism Under Leonid Kuchma*, "Problems of Post-Communism" 2005, vol. 52, nr 5.

Archiwum autorki

Wywiad z deputowanym, frakcja „Blok Petra Poroszenki", Kijów 2018.
Wywiad z doradcą deputowanych, Kijów 2016.
Wywiad z posłem, frakcja „Sługa Narodu", czerwiec 2023.
Wywiady z politologami oraz doradcami deputowanych, Kijów 2016.
Wywiady z politologami oraz doradcami deputowanych, Kijów 2018.

Artykuły prasowe

Bohdan pro „Sługu narodu": „Tam je bożewilni ludy, psychicznochwori", „Ukrajińska Prawda" 16 IX 2019.
Bunt nakorabli. Jak „Sługa narodu" piszła proty woli Zełeńskoho i Bohdana, „Ukrajińska Prawda" 20 IX 2019.
Czerez promaszku „sługh narodu" Bohdan kryczaw,a Zełeńskyj rozbyrawsia, „Ukrajińska Prawda" 20 IX 2019.
Dawyd Arachamija pidtrymuje imperatywnyj mandat do narodnych deputatiw, „Sługa narodu", „Ukrajińska Prawda" 26 I 2022.
Ni władу,ni opozyciji. Czym żywe ukrajińskyj parłament pid czas wijny, „Ukrajińska Prawda" 27 IV 2023.
Pidsumky wojennoho roku: ukrajińskyj sprotyw, pererodżennia Zełeńskoho, znyszczenniaoliharchiw, „Ukrajińska Prawda" 27 XII 2022.
Zełeńskyj nezakonno wydiływ Bohdanu derżochoronu, „Ukrajińska Prawda" 18 X 2019.

Netografia

https://freedomhouse.org/
https://www.osw.waw.pl/
https://www.president.gov.ua/